

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Νεότερη Ελληνική Ιστορία

Ενότητα 8: Η Επανάσταση του 1821
στην ελληνική ζωγραφική.

Αν. Καθηγήτρια: Ι. Βαμβακίδου
e-mail: ibambak@uowm.gr

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ψηφιακά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοποί ενότητας

- Η διαχείριση και αξιοποίηση εικαστικών έργων στην εκπαίδευση πρώτης ηλικίας.
- Παροχή γνώσης για την οργάνωση επισκέψεων σε μουσειακούς χώρους από παιδαγωγούς.

Περιεχόμενα ενότητας

- Εισαγωγή στα καλλιτεχνικά ρεύματα και τεχνοτροπίες στην μετά - επαναστατική Ελλάδα.
- Προβολή παραδειγμάτων εικαστικής παραγωγής εμπνευσμένης από την επανάσταση του 1821.
- Οργάνωση επίσκεψης σε μουσειακό χώρο.

Η Επανάσταση του 1821 στην ελληνική ζωγραφική ως εκπαιδευτικό πρόγραμμα (1/2)

- Το μουσείο ασκεί εκπαιδευτική στρατηγική στο μαθητικό κοινό και διαμορφώνονται 2 τάσεις:
 - σε χώρες όπως Αγγλία και Η.Π.Α, όπου το μουσείο στην άσκηση της πολιτικής του υπολογίζει το αναλυτικό σχολικό πρόγραμμα όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης,
 - και η τάση που κατευθύνει τη σχέση μουσείου-σχολείου στην απομάκρυνση του παιδιού από τη διδακτική ύλη και τη σχολική πρακτική. Αυτή η μουσειακή πολιτική επιδιώκει να δημιουργήσει στο παιδί έκπληξη, εμμένει σε στόχους περισσότερο συναισθηματικούς και αισθητικούς παρά γνωστικούς.

Η Επανάσταση του 1821 στην ελληνική ζωγραφική ως εκπαιδευτικό πρόγραμμα (2/2)

- Στηρίζεται στο αναλυτικό πρόγραμμα του Δ.Ε.Π.Π.Σ.
- Καταβάλλεται προσπάθεια οι γνώσεις που ήδη έχουν ή θα αποκτήσουν τα παιδιά να φιλτραριστούν μέσα από τη συναισθηματική και αισθητική εμπειρία.

Θεωρίες Διδασκαλίας και Μάθησης

- Κύρια είναι η θεωρία των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης (Multiple Intelligences) του H.Gardner και στις κωνστροκτιβιστικές αντιλήψεις που επιδιώκουν να ενσωματώσουν τη βιωματική στη σχολική γνώση.
- Ο Gardner αντιπαραθέτει τους πολλούς τρόπους νοημοσύνης (γλωσσική νοημοσύνη, λογικομαθηματική, μουσική, του χώρου, κιναισθητική, διαπροσωπική και ενδοπροσωπική) στον έναν, το λογικό ή μαθηματικό και δεν εξαρτά, ούτε προϋποθέτει, την ικανότητα στον έναν από την ικανότητα στον άλλο.
- **Η μάθηση έτσι καθίσταται μια διαφορετική λειτουργία για κάθε παιδί και οι πολλαπλοί τρόποι νοημοσύνης συνδυάζονται εντελώς διαφορετικά για (και από) κάθε παιδί.**

Εκθέματα - Μαθησιακή Διαδικασία

- Το έκθεμα από τη φύση του προκαλεί και παρέχει κίνητρα για πολλαπλούς τρόπους προσέγγισης. Επιδιώκεται οι τρόποι αυτοί να ανταποκρίνονται στην προσωπικότητα κάθε παιδιού και να παρέχουν τη δυνατότητα προσωπικής επαφής και επικοινωνίας με τον οικείο για το ίδιο κοινωνικό, συναισθηματικό και γνωστικό χώρο.
- Αν το μουσείο επιτύχει αυτό το στόχο, σύμφωνα με τον Gardner, μπορεί να αποβεί ένα ιδανικό περιβάλλον μάθησης και εμπειρίας.

Θεωρίες Διδασκαλίας και Μάθησης (συνέχεια)

- Για τους δομιστές, η μάθηση είναι μια διαδικασία στην οποία το παιδί συμμετέχει ενεργητικά εκμεταλλευόμενο την εμπειρία που ήδη διαθέτει.
- Η γνώση δομείται σε αυτό που του είναι ήδη γνωστό.
- Το παιδί οδηγείται στη μάθηση με τον τρόπο που έχει μάθει να μαθαίνει και δομεί το καινούριο στα ήδη υπάρχοντα σε εκείνο «σχήματα».
- Η διαδικασία της μάθησης εξαρτάται φυσικά και από τις φυσικές και διανοητικές ικανότητες των παιδιών, αλλά παραμένει ταυτόχρονα και μια κοινωνική διαδικασία.

Επίσκεψη στο μουσείο - οργάνωση

Η νηπιαγωγός που γνωρίζει καλά τα παιδιά της σχολικής ομάδας μπορεί να οργανώσει επίσκεψη σε μουσείο χρησιμοποιώντας ενδεικτικά το παρακάτω υλικό:

- **Προετοιμασία πριν την επίσκεψη**- συζήτηση για την Επανάσταση του 1821, οδηγίες για τον τρόπο συμπεριφοράς στην Πινακοθήκη.
- **Κατά την επίσκεψη**- περιδιάβαση στους πίνακες ανά όροφο/αίθουσα, επιτονισμός σε στοιχεία της «γλώσσας» της ζωγραφικής κυρίως στα χρώματα.
- **Μετά την επίσκεψη**- ζωγραφίζουν ένα ιστορικό γεγονός με βάση τους πίνακες/έργα που είδαν, τη συναισθηματική διάθεση και διάδραση, τον τρόπο/τεχνοτροπία απεικόνισης.

«Η ανθρωπολογία της ποικιλίας»

- Η «συνομιλία» μέσω του καλλιτεχνικού έργου διευκολύνει την *ανθρωπολογία της ποικιλίας* (M. Bakhtin, 1995), διευκολύνει την πολυφωνία, τον διάλογο και την ετερότητα. Τα παιδιά μπορούν να συν-γράψουν τις εντυπώσεις τους από τα τεχνουργήματα με λέξεις κλειδιά- ή παράγοντας ένα δημιουργικό σεμινάριο.
- έτσι εξυπηρετούνται διαπολιτισμικοί στόχοι και καταγράφονται παράλληλα οι αντιδράσεις για τα νήπια που κατάγονται από άλλες χώρες.

Τέχνη - Ιστορικό Πλαίσιο

Ο 19^{ος} αιώνας ανοίγει επαναστατικά:

- Βιομηχανική επανάσταση.
- Αστική τάξη.
- Ατομικισμός.
- Αθεϊσμός.
- Αφύπνιση εθνικών συνειδήσεων.
- Γαλλική Επανάσταση.
- Κλασικισμός.
- Ρομαντισμός.
- Αθεϊσμός.
- Ιδεαλισμός.
- Συμβολισμός κ.α.

Ο ιδεολογικός προσανατολισμός του ελληνικού κράτους είναι αρχαιολατρικός

- Για την Ευρώπη/τους Ευρωπαίους, οι αγωνιστές πριν την επανάσταση αναπαρίστανται ως απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων.
- Οι Έλληνες για το λόγο αυτό ως «ιδεότυπος» καλούνται να ανταποκριθούν στην ειδυλλιακή εικόνα/κατασκευή/αναπαράσταση που έχουν παράξει γι' αυτούς οι Ευρωπαίοι- βλ. μεταφορά πρωτεύουσας στην Αθήνα.
- Σταδιακά αναζητείται η πολιτιστική διάρκεια/συνέχεια του ελληνισμού -Βυζάντιο- λαϊκή παράδοση.
- Η ζωγραφική, όπως και η ευρύτερη γραμματεία ανέλαβαν τον ορισμό και προσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας.

Πρότυπα Τέχνης αυτά που ακολουθεί η Ευρώπη

- Βαυαροκρατία - Σχολή Καλών Τεχνών - Υποτροφίες στην Ακαδημία του Μονάχου.
- Το αποτέλεσμα ήταν η ελληνική ζωγραφική να αγνοήσει και τη βυζαντινή παράδοση, που είχε διασώσει στοιχεία της αρχαίας, αλλά και τη λαϊκή τέχνη, όπως αυτή ήκμασε κατά την Τουρκοκρατία.
- Νήματα αυτής της παράδοσης θα ανιχνεύσει πολύ αργότερα η γενιά του '30.

Ελληνική Τέχνη 19^{ου} αιώνα (1/6)

- Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία, Αυστρία, ήταν τα καλλιτεχνικά κέντρα των Ελλήνων ζωγράφων.
- Περιορισμένο κοινό «καθοδηγεί» σε μεγάλο βαθμό τις επιλογές των ζωγράφων.
- Κυρίως, οι πρώην αγωνιστές, οι Φαναριώτες και οι ξενοθρεμμένοι Έλληνες που επιστρέφουν στην πατρίδα τους.
- Η τέχνη καλείται:
 - Να απεικονίσει την Επανάσταση.
 - Να στολίζει τα δημόσια κτίρια.
 - Να προπαγανδίζει ιδεολογικά.
 - Να αποδώσει κύρος στη νέα άρχουσα τάξη.

Ελληνική Τέχνη 19^{ου} αιώνα (2/6)

- Προσωπογραφίες, ιστορικά θέματα, ηθογραφίες είναι τα έργα που έχουν ζήτηση και γίνονται ευκολότερα αποδεκτά, όταν προσαρμόζονται στο ακαδημαϊκό ύφος.
- Ο όρος **ακαδημαϊσμός**, αν και έχει χρησιμοποιηθεί για να χαρακτηρίσει ένα έργο με τεχνική τελειότητα αλλά χωρίς έμπνευση, αμεσότητα και καλλιτεχνική δυναμικότητα.
- Στα έργα που παρουσιάζουμε ο όρος χρησιμοποιείται για να ορίσει την απόδοση του ρεαλισμού μεταξύ 1850 - 1880.

Ελληνική Τέχνη 19^{ου} αιώνα (3/6)

- Ο ζωγράφος στρέφεται στο παρελθόν με διάθεση ρομαντική ή ιδεαλιστική, αλλά και όταν αναζητά το πρότυπο του στο παρόν, δεν το αντιγράφει, δεν γίνεται ρεαλιστής ζωγράφος, διατηρεί τη ρομαντική ή ιδεαλιστική του διάθεση.
- Βασικός εκπρόσωπος του ακαδημαϊκού, ιστορικού ρομαντισμού είναι ο **Θεόδωρος Βρυζάκης**.

Ακαδημαϊσμός στην Τέχνη

- «Αποχαιρετισμός στο Σούνιο», Θεόδωρου Βρυζάκη, 1863 Λάδι σε μουσαμά , 67 x 78 εκ. Δωρεά Πανεπιστημίου στην Εθνική Πινακοθήκη.

Ελληνική Τέχνη 19^{ου} αιώνα (4/6)

- Στο έργο του **Νικηφόρου Λύτρα** και του **Νικόλαου Γύζη** περιλαμβάνονται ηθογραφίες που αναπλάθουν εξιδανικευμένες εικόνες της καθημερινής ζωής.
- Ο Γύζης επιδιώκει να εκφράσει το εσωτερικό νόημα των γεγονότων, επιμένοντας στα μορφολογικά και χρωματικά κυρίως στοιχεία και καταλήγει σε μια ελεύθερη σύνθεση που δεν καταργεί τις ρεαλιστικές αναζητήσεις, αλλά είναι πλούσια σε συμβολικές αναφορές.
- Ο συμβολισμός που φαίνεται να ταυτίζεται με τον ιδεαλισμό, βρίσκει το πρότυπο του στον Γύζη.

Ελληνική Τέχνη 19^{ου} αιώνα (5/6)

- Η **ηθογραφία** στην ελληνική ζωγραφική εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο του ενδιαφέροντος που εκδηλώνεται για τη μελέτη της παράδοσης.
- Η ηθογραφία της περιόδου δεν ταυτίζεται με τον ρεαλισμό. Πρόκειται για ηθογραφικές αναφορές Ελλήνων που βιάστηκαν να χαρακτηριστούν αστοί και αναπολούν το αγροτικό παρελθόν με τρόπο ειδυλλιακό- χωρίς το κριτικό βλέμμα του ρεαλιστή στην καθημερινότητα.
- Ο ηθογράφος φαίνεται να δίνει εικόνες της πραγματικότητας που την εξωραΐζουν χωρίς να καταγράφουν την σκληρότητα της ζωής.

Ηθογραφία στην Τέχνη

- **«Η χαρτορίχτρα» ,
1885, Νικόλαος Γύζης,
Λάδι σε μουσαμά, 72,5
X 92,5 εκ.**

Ελληνική Τέχνη 19^{ου} αιώνα (6/6)

- Στην ηθογραφία ανήκει και η θεματολογία που εμπνέεται από τα ήθη και τα έθιμα της Ανατολής και συνδέεται με το ευρωπαϊκό ρεύμα του **οριενταλισμού**.
- **Ο Θεόδωρος Ράλλης** είναι ο ζωγράφος που εκπροσωπεί τον οριενταλισμό όχι μόνο θεματικά αλλά και στιλιστικά.
- Σταδιακά ο ζωγράφος αρχίζει να υπακούει περισσότερο στην προσωπική του ανάγκη. Οι ποικίλες και πολύμορφες αναζητήσεις που ξεπροβάλλουν θα χαρακτηρίσουν τον 20^ο αιώνα. Η πορεία που θα ακολουθήσει η ελληνική ζωγραφική από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα θα έχει το κέντρο παραγωγής της εντός των ορίων της χώρας.

Οριενταλισμός στην Τέχνη

- **«Η νυχτερία του πασά της Ταγγέρης»**, 1884, Θεόδωρος Ράλλης Λάδι σε μουσαμά , 116 x 191 εκ., Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλ. Σούτζου.

Η έξοδος του Μεσολογγίου

Θεόδωρος Βρυζάκης:

«*Η Έξοδος του Μεσολογγίου*»
Λάδι σε μουσαμά 169x127 εκ.
Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη-
Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

Η υποδοχή του Λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι

Θεόδωρος Βρυζάκης:

*«Η υποδοχή του Λόρδου
Βύρωνα στο Μεσολόγγι»,
1861, Λάδι σε μουσαμά ,
155 x 213 εκ. Δωρεά
Πανεπιστημίου.*

Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τη σημαία της Επανάστασης

Θεόδωρος Βρυζάκης:

*«Ο Παλαιών Πατρών
Γερμανός ευλογεί τη σημαία
της Επανάστασης», 1865
Λάδι σε μουσαμά , 164 x 126
εκ. Δωρεά Πανεπιστημίου.*

Το στρατόπεδο του Καραϊσκάκη στην Καστέλα

Θεόδωρος Βρυζάκης:

*«Το στρατόπεδο του
Καραϊσκάκη στην Καστέλα»
Λάδι σε μουσαμά 145x178
εκ. Αθήνα, Εθνική
Πινακοθήκη-Μουσείο
Αλεξάνδρου Σούτζου.*

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης ορμά έφιππος προς την Ακρόπολη

Γεώργιος Μαργαρίτης:

«Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης ορμά έφιππος προς την Ακρόπολη», 1844 Λάδι σε μουσαμά , 94 x 117 εκ. Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη.

Ο καπετάν Γκούρας

Φίλιππος Μαργαρίτης:

«Ο καπετάν Γκούρας», μετά το 1843 Λάδι σε μουσαμά , 98 x 80 εκ. Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη.

Παιδικοί αρραβώνες

Νικόλαος Γύζης:

«Παιδικοί Αρραβώνες», 1877
Λάδι σε μουσαμά, 103 x 155
εκ. Κληροδότημα Απόστολου
Χατζηαργύρη, Εθνική
Πινακοθήκη.

Η λεία

Θεόδωρος Ράλλης:

«Η λεία», πριν το 1906
Λάδι σε μουσαμά, 133 x
100 εκ. Συλλογή
Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη .

Το σκλαβοπάζαρο

Νικόλαος Γύζης:

«Το σκλαβοπάζαρο»,
π. 1873-1875, Λάδι σε
μουσαμά, 72 x 50 εκ.
Εθνική Πινακοθήκη.

Μετά την καταστροφή των Ψαρών

Νικόλαος Γύζης:

«Μετά την καταστροφή των Ψαρών», 1896-1898, 133 x 188 εκ. Λάδι σε μουσαμά, Εθνική Πινακοθήκη.

Η φυγή από την Πάργα

Τσόκος Διονύσιος:

«Η φυγή από την Πάργα»,
μετά το 1847 Λάδι σε
μουσαμά , 37 x 47 εκ.
Συλλογή Ιδρύματος Ε.
Κουτλίδη.

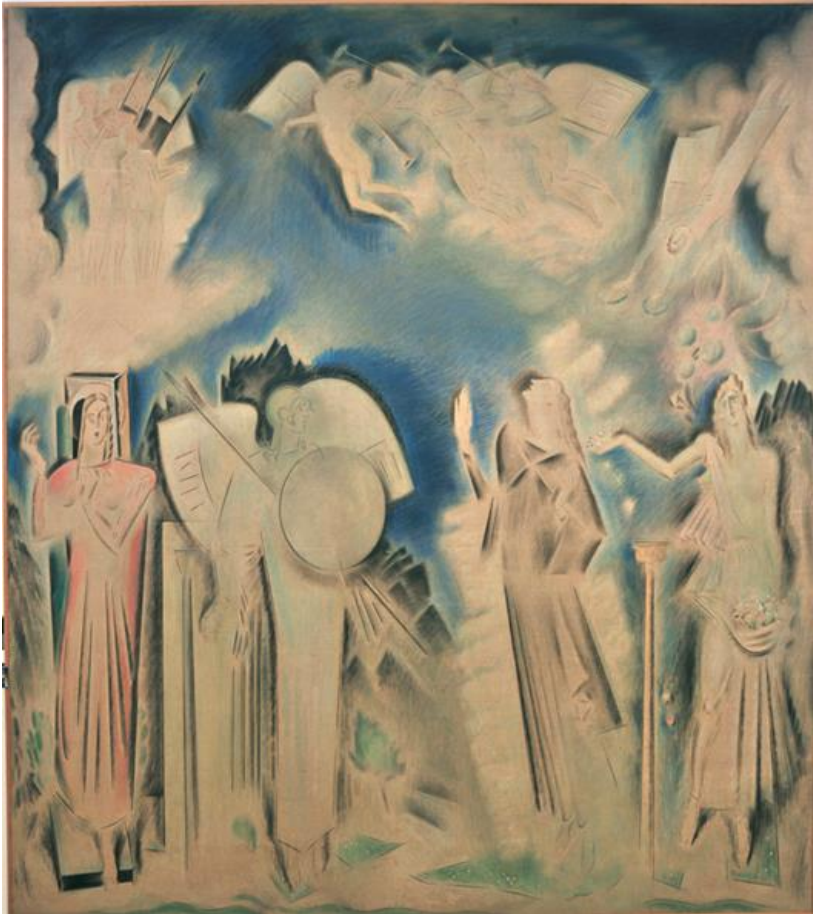
Το Ψαριανό Μοιρολόι

Νικηφόρος Λύτρας:

«Το ψαριανό μοιρολόι»,
πριν το 1888, Λάδι σε
μουσαμά, 97 x 140 εκ.

Η αποθέωση του Αθανάσιου Διάκου

Κωνσταντίνος Παρθένης:

*«Αποθέωση του Αθανασίου
Διάκου»*, πριν το 1933,
Λάδι σε μουσαμά, 380 x 380 εκ.
Δωρεά Σοφίας Παρθένη Εθνική
Πινακοθήκη.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία (1/3)

- Γύζης Νικόλαος, 1842 – 1901, *Ο μεγάλος δημιουργός*. Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου , 8 Οκτωβρίου-10 Δεκεμβρίου 2001, (Κατάλογος).
- *100 Χρόνια, Τέσσερις αιώνες Ελληνικής Ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Αθήνα 2000, (Κατάλογος).
- Καιροφύλας, Γ. (1989). *Νικηφόρος Λύτρας, Ο πατριάρχης της ελληνικής ζωγραφικής*. Αθήνα: Φιλιππότη.
- Καιροφύλας, Γ. (1990). *Νικηφόρος Λύτρας, Ο Εθνικός ζωγράφος*. Αθήνα: Φιλιππότη.
- Κώτιδης, Α. (1995). *Η ζωγραφική του 19^{ου} αιώνα, Ελληνική Τέχνη*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Λυδάκης, Σ. (1976). *Οι Έλληνες ζωγράφοι, Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής (16^{ος}- 20^{ος} αιώνας)*. Αθήνα: Μέλισσα.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία (2/3)

- Μπαχτίν, Μ. μτφ. Κιουρτσάκης Γ. (1995). *Έπος και Μυθιστόρημα*. Αθήνα: Πόλις.
- Σκαλτσά, Μ. (1999). *Για τη Μουσειολογία και τον Πολιτισμό*. Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριο.
- Σπητέρη, Τ. (1982). *Δάσκαλοι της ελληνικής ζωγραφικής του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Χρήστου, Χ. (1993). *Η ελληνική ζωγραφική, 1832 – 1922*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Falk, H. & Dierking, D. (2000). *Learning from Museums, Visitor Experiences and the Making of Meaning*. U.S.A: AltaMira Press
- Gardner, H. (1993). *Frames of mind. The Theory of Multiple Intelligences*. London: Fontana Press.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία (3/3)

- Hein, G. (1999). *Learning in the Museum*. London: Routledge.
- Hooper – Greenhill, E. (1998). *Museum and Gallery Education*. London: Leicester University Press.
- ΕΙΚΟΝΕΣ:

nationalgallery.gr/site/content.php

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Σημείωμα Αναφοράς

- Copyright Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Μηχανικών Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών, Βαμβακίδου Ιφιγένεια. «**Νεότερη Ελληνική Ιστορία**». Έκδοση: 1.0. Κοζάνη 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.uowm.gr/courses/NURED273/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Όχι Παράγωγα Έργα Μη Εμπορική Χρήση 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

